

Hagyomány és Modernitás: Kertész K. Róbert építésze a XX. század első felében

Tradition and modernism: The architecture of Robert K. Kertész in the first half of the 20th century

TAKÁCS-GYÖRFI Emese

Építészmérnök BSc hallgató
Pécsi Tudományegyetem
Műszaki és Informatikai Kar

Absztrakt

In my article I would like to present the lifework of an almost forgotten architect. The life of Róbert Károly Kertész is worthy of recognition both from the architectural and the public personality point of view. However sadly a few of his work got built, intending to highlight the ones that can be visited today. The most important of these are the following: The semidetached house of the Napraforgó street, that was built in 1931, the Premontrai High School of Gödöllő and the City Hall of Kaposvár. In my article I would also like to present his plans that he prepared for design competitions, his wide-ranging political activities together with his writings and publications, to understand the lifework of diverse architect.

Kivonat

A cikkemben egy csaknem elfeledett építészmérnök munkásságát szeretném bemutatni. Kertész K. Róbert élete megismerésre méltó, mind az építész, mind a közéleti személyiség szempontjából. Mivel sajnálatos módon terveik közül igen kevés épült meg, cikkemben különösen kiemeltém és nagy hangsúlyt fektettem a ma is látogatható épületeinek bemutatására. Ezek közül legfontosabb a Napraforgó utcai, 1931-ben épült kislakásos mintatelepen található háza, valamint a Gödöllői Premontrai Gimnázium, illetve a Kaposvári Városháza. Cikkemben ismertetni kívánom tervpályázatokra beadott terveit, szerteágazó szakmapolitikai tevékenységét, valamint írásait, publikációit is, hogy jobban belelássunk egy sokszínű építész munkásságába.

Kulcsszavak: építész, modernizmus, Napraforgó utca, kislakásos mintatelep, tervpályázatok

1. Rövid áttekintés

Kertész K. Róbert (1876-1951) magyar építészmérnök, államtitkár, utazó, egyetemi magántanár, valamint tanársegéd volt. 1898-ban a Budapesti Műszaki és Gazdaságtudományi Egyetemen végzett, ahol tanársegédi pozíciót töltött be az egyetem Ókori Építészet Tanszékén, ezalatt bejárta Európát, Amerikát, és a Távol-Keletet [1]. Utazásai során leginkább építészettörténettel foglalkozott, elsősorban a különböző korok és népek építőművészetének vizsgálatával. Publikációi főként Kelet-Ázsia művészetével foglalkozik; három könyv formájában dokumentálta utazásait. *Japán művészete* (Építőipar, 1905), *Ceylon építésze* (Magyar Mérnök és Építész Egylet Közleményei, 1906), *Képek Ázsia Keletéről* (Budapest, 1906). Kertész pályafutása nem csak írói, oktatói és tervezői szempontból volt érdekes, de szakmapolitikai tevékenysége is színes munkássága része. Országos művészeti és műszaki bizottságok osztályvezetője volt, elnöke a Magyar Mérnökök és Építészek Nemzeti Szövetségének, elnökhelyettese a Műemlékek Országos Bizottságának, vezetője a Vallás és Közoktatásügyi Minisztérium



művészeti osztályának. Nem utolsó sorban, az 1930-as XII. Nemzetközi Építészkongresszus végrehajtó bizottságának elnökeként is megválasztották [2].

Kevés megépült épületei közé tartozik a Kaposvári Városháza, a Kőszegi Domonkos Iskola feújítása és bővítése, a Gödöllői Premontrei Gimnázium, de, a legkiemelkedőbb és legismertebb a pasaréti Napraforgó utcai kislakásos mintatelep huszonkét háza közül egy ikerház, amely a Napraforgó utca 9 és 11 (ma már csak 9) szám alatt található. Kétségtől a Napraforgó utcai ikerház Kertész tervező pályafutásának csúcsa. Megfigyelhető, hogy a kaposvári Városházát és a Premontrei Gimnáziumot más, kevésbé haladó stílusban tervezte, mint a Napraforgó utcai ikerházat. A Napraforgó utcai ikerház volt utolsó terveinek egyike, ennek tervezésénél már nem a stíluskeverő historizmushoz nyúlt, mint ahogy azt korábbi terveinél tette, hanem az északi, német-holland téglapítészethez. Kertész sok kortársához hasonlóan a XX. századi stíluskeverő historizmustól jutott el a klasszikus modernig.

2. Tervpályázatok

Bár Kertész néhány terve megvalósult, neve inkább papíron maradt fenn, pályázatok első díjasaként. Eredetileg konzervatív, historista alkotóként volt számon tartva, de kísérletezni kezdett, így a neve ott látható a Napraforgó utcai mintatelep nagyrészt modern építészei között nem csak államtitkárként, de tervező építész-ként is.

1935-ben Weichinger Károllyal készítette el a Fórum-tervét, foglalkozott az Andrássy út és a Lánchíd kapcsolatának kialakításával, az Erzsébet tér és a Deák tér átalakításával, a Károly körút rendezésével és a Nemzeti Színház régi telkének a sorsával is. Egy 1938-as terven a Marokkó udvar tömbjének (ma: Budapest, V. Kerület, de az 1960-as években elbontották) helyére szánták volna a Nemzeti Színházat, a Deák téri evangélikus templomot pedig lebontották volna.

Kertész és Weichinger közös munkássága 1940-ben folytatódott, az új Városháza tervpályázatra készített tervük első díjat kapott. A feladat egy új épület tervezése volt a régi Városháza helyére. 36,5 méteres párkánymagasság, 2600 helység, és a Vilmos császár út (Bajcsi-Zsilinszky út) tengelyében egy torony jellemezte volna az épületet. Kertész és Weichinger a Madách térrel szemközti oldalra árkaos teret szántak, a megvalósítást viszont a II. világháború akadályozta meg. Gyakorlatilag ez tekinthető Kertész legnagyobb szabású alkotásának [3]. Kertész az új Városházát a Napraforgó utcai villa után tervezte, tehát itt már kibontakozott a modernizmusa, ennél a pályázatnál ismét a téglapítészethez nyúlt vissza.

Kertész a Maglódi úti szeretetotthon tervpályázatán is részt vett [4]. A terv III. helyezést érte el, amelyet Kertész két másik kollégájával, Sváb Gyulával és Dr. Lechner Jenővel készített el. A tervpályázat célja az volt, hogy lehetőségekhez mérten a leggazdaságosabb, legfunkcionálisabb és legegészségesebb lakások jöjjenek létre. További kritérium volt, hogy 25%-ig szabadott beépíteni a területet, a többi részt meg kellett hagyni a parknak. Kertészek harmadik helyezett pályamunkája túlságosan előkelőre sikeredett egy szeretetotthon funkciójához képest, arányai azonban szépek voltak, és a területet különböző részekre osztották a rendeltetéseknek megfelelően, az első két helyezett osztatlan teres elrendezéseivel szemben. A tervben továbbá hibának találták, hogy a megengedettnél nagyobb mértékű beépítettséggel tervezték, habár ez volt az egyetlen terv, ami megtartotta az egyes helyiségek megadott méreteit.

Kertész más tervpályázatokon is részt vett, nem csak sikeres pályázóként, hanem bírálóként is. Az Óbudai-híd pályázaton a bíráló bizottság tagjaként vett részt. Ezt a pályázatot a Fővárosi Közmunkák Tanácsa az Óbudai-híd budai feljárójának szabályozására és beépítési módjának megoldására írta ki [5].

3. Megépült épületei

3.1 A Kaposvári Városháza

A kaposvári városháza tervpályázatára 32 beérkezett pályamű közül a nyertes Kopeczek György és Kertész K. Róbert terve lett [6]. Az épület a főtér sarkán helyezkedik el, azt 45 °-ban levágva. A bejárat fölött balusztrádos integető erkély található, amit két oszlop tart, az erkélyen ugyanolyan kovácsoltvas korlátok vannak, mint a több szinttel feljebb lévő másik erkélyen. A torony tetején, mind a négy oldalon egy-egy óraablak kapott helyet, a torony homlokzatait pedig meredek timpanonok zárják. A további épületrészek lábazat részei magasak, fölöttük pedig stokkolt vakolt felület látható. A Teleki utcai szárny öttengelyes emeleti ablakai közül kettő kiemelkedően fontos. Ezen ablakok síkja előreugrik, sarkaikon oszlopok állnak fölöttük pedig a torony timpanonjaihoz 16 hasonlóan lett kialakítva a tető. Ezen szárny toronytól távolabb eső végén szárazkapualj

vezet az udvarra, a kapu zárókövén pedig a város címere található. A Noszlopy utca felé eső szárny ennél összetettebb, 4+3+4+2 tengelyes, középrizalitját három óriásablak és timpanonok hangsúlyozzák.

Az építkezést 1902-ben kezdték meg, az épület 1903 decemberére el is készült, azonban csak 1904 március 15-én került sor az ünnepélyes átadásra. Az épület neoreneszánsz stílusú, homlokzatai az északi-német reneszánszra emlékeztetnek. Az eredetileg két szintes épületet három szintessé alakították át, legmagasabb pontja a torony tetején 40m. A munkák nagyrészt helyi mesteremberek készítették, a lakatos és a festőmunkát Lukics Ferenc és Gottlieb Zsigmond, a kőfaragó és díszművesmunkát Hudetz József, majd az ő halála után Borovitz Manó készítette. A továbbiakban előforduló restaurálási munkákat is helyi mesteremberek készítették, például 1960-ban cserélni kellett a tornyon elhelyezkedő sárkány alakú vízköpöket, ezek Szabó Tamás bádogosmester munkái. 1996-ban az épülethez egy ötszintes déli szárnyat építettek Borbás Gábor tervei alapján, majd a Teleki utcai általános iskola megszűnését követően ezt is a Városházához csatolták. 2010-ben alakították át ismét az épületet. A déli bejáratot Kárpáti Kálmán és ifj. Lőrincz Ferenc tervei alapján újították fel. 2014-ben pedig az eredetileg Róth Miksa által készített, akkor már 110 éves üvegablakok felújításra is sor került.

3.2 A Gödöllői Premontrei Gimnázium

1920-ban a trianoni békeszerződést követően Dr. Takács Menyhért jászóvári prépost-prelátus létrehozott egy premontrei oktatási intézetet Gödöllőn. Az akkori kultuszminister, Klebersberg Kuno pedig egy nagyjából 90 holdnyi fácános erdőt adományozott az oktatási tevékenység számára [7]. 1923-ban megtörtént a Kertész K. Róbert által tervezett iskola ünnepélyes alapkövetétele. Az épületben reálgimnázium létesült. 1948 júniusában azonban a többi egyházi iskolával együtt a gödöllői gimnáziumot is államosították, a szerzetesrendeket pedig feloszlatták. Az épületben később agrártudományi felsőoktatási intézményt létesítettek.

3.3 A Napraforgó utcai ikerház



A Napraforgó utca Budapesten a második kerületi Pasaréten található. Az utca a neve a modern építészet fő elvére, a nyitottságra utal, amellyel a házak a természetes fény és a Nap felé fordulnak. Egy másik értelmezés szerint; a házakhoz tartozó hatalmas ablakok a Nap eltérő sugarait várják, bárhol is jöjjön; a szabadonálló épületek homlokzatai olyan kialakításúak, hogy mindenhol besüthessen a Nap [8]. Napfény és levegő, tisztaság és egyszerűség, praktikum és egészség kell az embereknek, ezen elvek szerint igyekeztek kialakítani a mintatelep villáit a korábbi zártos, belső udvaros lakóépületek gyakran egészségtelen kialakítása helyett.

Az alap ötlet az 1930-as XII. Nemzetközi Építéskongresszuson fogalmazódott meg, hogy Budapestre egy Werkbund Siedlunghez hasonló kislakásos mintatelepet hozzanak létre, amely villái elérhetőek lesznek a nem annyira tehetősek számára is [9]. Fontos kiemelni, hogy az 1930-as években Hűvösvölgy és a Pasarét környékén még csak nyaraló villák voltak. Ekkor ez a városrész még nem tartozott Budapesthez, csak később 1950-ben bővítették ki a város határait ezekre a területekre is; viszont már a II. világháború előtti években is megindult a környéken a családi, kertes házak iránti érdeklődés. Három neves építész, Kaffka Péter, Kozma Lajos és Vágó László ezt követően kezdtek el foglalkozni komolyabban a lakótelep gondolatával, ötletükkel pedig a Fejér és Dános céget nyerték meg [10].

A Napraforgó utcában összesen 22 ház épült. A modernizmus képviselői be akarták mutatni, hogy a megoldásaik alkalmasak az élet minden igényét kielégítő, praktikus, de olcsó, könnyen fenntartható és az alsó középosztály számára is elérhető lakóházak építésére [11]. A Napraforgó utca az 1970-es évek óta védelem

alatt áll, minden háza műemléki védelmet élvez [12]. A mintatelep értéke megkérdőjelezhetetlen, a formai megoldások, térrendszeri módszerek különbözősége mellett olyan városépítészeti, városgazdálkodási és funkcionális elveket képvisel, amelyek gyökeresen eltértek a korábban elfogadott nézetektől. A mintatelep közepén egy emlékművet állítottak, köré pedig parkot létesítettek.

Kertész K. Róbert annak ellenére, hogy ő is a tervezők között volt, államtitkárként vett részt a mintatelep átadásán, a nyitó beszéd feladata is rá hárult. Kertész tervezte az utca kevés ikerházainak egyikét, amelyek a Napraforgó utca 9-11-ben találhatóak (ma már csak 9) [13]. Az ikerház két fele tükörképe egymásnak. Az L alakúegység földszinti helységei: hallból nyíló nappali, ebédlő, konyha, cselédszoba. Az emeleten két szoba, tágas terasszal és egy mai szemmel kisméretű fürdőszoba található. A bejárat fölött keskeny erkély helyezkedik el. Az oldalhomlokzaton, az emeleti szoba egy félkör alakú erkélybe torkollik, ezzel bővítve a terét. Az épület lapostető, sötétbarna debreceni klinkertégla burkolatot kapott, homlokzatait minták és szobrok díszítik. Az ikerház két nagy, vízszintesen három részre osztott függőleges tolóablaka a Haas és Somogyi Részvénytársaságtól származik. Bejárati homlokzatának jobb és bal sarkán egy-egy szobor található. A jobb oldali egy guzsalyt tartó nőalak, amely alkotója feltehetően Ohmann Béla szobrászművész volt, a bal oldalon pedig egy férfialak látható. Az ikerház kertjeit pergolás kerítés választotta el egymástól, a teraszokat fal választotta el egymástól, tetejüket eredetileg szoborfigura díszítette: gömbön ülő gyermekfigura, melyek feltehetően Bory Jenő művei lehettek. Az ikerház asztalos munkáit végezte Klenker Lászlóné asztalos árúgyára és lakatosipari vállalata. A két villában a parketta fektetési munkálatokat az Aczél Károly Fatermelési, Faipari és Építési Rt végezte. Az épületnél a részvénytársaság szabadalmát képző Reform parketták nyertek alkalmazást, melyek kocka alakú kiképzésükkel feltűnést keltenek és általános tetszést arattak. Kertész itt tért el a tőle addig megszokott stílusizista historizmustól, mivel az épület az észak-európai téglapépítészet hatásait mutatja. Kis méretéhez és stílusához képest ornamentális dekorációkat is tartalmaz, illetve anyagát tekintve -ez az utca egyetlen téglaparkolatú háza- is erősen elüt a telep többi házatól.

4. Összefoglalás

Összegezve Kertész életútja tehát igen sokszínű. Amíg úttörőként ott volt a modernizmus nagy alakjaival (pl.: Kozma Lajos, Fischer József, Hajós Alfréd, Molnár Farkas stb.) a Napraforgó utca megálmodásában majd létrehozásában, közéleti, hivatalnoki tevékenységeket is folytatott és magas pozíciókat töltött be. Mivel a közéletben sikeres karriert tudhatott magáénak, rengeteg feladata és elismerése volt, ugyanakkor kevés általa tervezett épület épült meg. Építész tervezői pályafutása sok más kortársához hasonlóan a XX. század eleji stíluskeverő historizmustól jutott el a klasszikus modernizmusig. Kortársaitól eltérően, munkássága azért is kiemelkedő, mert nem csupán építészként ért el sikereket, hanem írói, szakmapolitikai és szakmaközéleti szerepeiben is remekelt.

5. Irodalomjegyzék

- [1] Kertész K. Róbert- Wikipédia szócikk (2021. 11.29.)
- [2] Magyar Mérnök -1922, 301. oldal: Kertész K. Róbert A magyar művészetek ügyeinek vezetője
- [3] Tér és Forma -1942, 269. oldal: A jövő Budapestje
- [4] Tér és Forma -1929, 249. oldal: A Maglódi úti szeretetotthon pályatervei
- [5] Tér és Forma -1937, 97. oldal: Tervpályázat hirdetés
- [6] Kaposvári Városháza- Wikipédia szócikk (2021. 11.29.)
- [7] Gödöllői Premontrei Szent Norbert Gimnázium- Wikipédia szócikk (2021.11.29.)
- [8] Napkelet, 1932, 71. oldal: A Napraforgó
- [9] Magyar Nemzet, 1970 augusztus 7, 61. oldal- Családi ház mintatelep anno 1930
- [10] *Tér és Forma*- 1931, 433. oldal Pasaréti úti kislakásos telep
- [11] [13] Ferkai András- Modern házak és lakóik-A Napraforgó utcai kislakásos mintatelep története
- [12] Budapest, 2007, Március, szöveg: Haba Péter - A Napraforgó